

מדוע פתחה מסכת שבת במלאת הוצאה

מבוא

"יציאות השבת" - כך פותחת מסכת שבת. פתיחה זו עוררה תמייתם של רבים מרבותינו ורשותנו ואחרונים: מה ראו חכמים מסדרי המשנה לקבוע דוקא את מלאת הוצאה בתחלת ענייני שבת? תשובה רבota ניתנו לשאלת זו. תשובות שיש בהן מן המאף, הן לענייני שבת, הן לענייני דרך לימודם של חכמים, הן לענייני סדר ותבנית והן לענייני מתודיקה ודידקטיקה של הוראה.

בamar זה נבקשليل בדרכם של רבוטינו, להביא ולהבהיר את שאמרו, להסביר-ואולי אף להוסיף.

א. השאלות

נראה כי המשנה בה היה ראוי לפתח את המסכת, היא זו השינויה בפרק השביעי
- פרק כלל גדוֹלֵי (דף ע"א):

"אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: הזורע וההורש והקוצר... המכח
בפטיש, המוציא מרשות לרשות - הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר
אחד".

הנה כאן מונחים במשנהichert את כל אבות מלאכה. פתיחה מעין זו הייתה נורנת ל洩ודם תמורה ראשונית לכלית של איסורי שבת, ולאחר היה מקום לפרט ולדון בכל מלאכה בנפרד. מה ראה מסדר המשנה לפתח במלאה פרטית ולא בכלל הגדול? שמא אמרה, דרכו של התנאי לפתח בפרטים ולסיטים בכלל², הרי גם במידה זאת לא אחז כאן. שהרי בלבד ממלאת הוצאה ומעת בהבעה ובישול לא עסיק התנאי בפרט מלאכה עד לכלל שבפ"ז.

זאת ועוד, אף בפרט שפתח בו - הוצאה - לא מיצח התנאי את הדיוון, והותיר עוד פרטים רבים בעניינה לפרקדים מאוחרים שבאו לאחר הכלל (המשך פ"ז, פרקים ח-י). ביוטר תמורה מה ראה לפתח במלאה שהיא האחורה במניין המלאכות? בניסוחים אחדים באה השאלה בדברי הראשוניים. ריב"א הקשה:

"דיני הוצאה שבת היה לו לשנות גבי אבות מלאכה אחר פרק כלל גדוֹל
לקמן, דתתם קתני אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וקתני הוצאה
לבסוף" (תוס' בע"א ד"ה יציאות).

1. מסתבר כי לא מקרה הוא שהפרק שהוא כלל גדוֹל במסכת המקדשת לשבת - היום השביעי, הוא הפרק השביעי במסכת, שכן יכולתו נמצאת אף במסכת העוסקת בעניינה של השנה השביעית, מסכת שביעית: אף שם הפרק שהוא כלל גדוֹל הוא הפרק השביעי.
2. ראה למשל ברכות פ"ז, ז' פאה ס"ה: שביעית פ"ה, ז' שם ס"ג; מעשרות פ"ב, ז' מעשר-שני ס"ג: שבת פ"ב, א' פסחים פ"ג, א': שקלים פ"ב, ה' שם ס"ג; שם פ"ג, א': ביצה ס"ג; מגילה פ"ב, ה-ה: שם פ"ד, ב' ועד.

שבועתיה צריך היה לפתח המ██ות במה שפתח), לשנת "כל גול".

ג. סדר כרונולוגי

קיים סדר מקובל המצוין בכמה וכמה מסכבות ועקבותיו מצויות גם במסכת שלנו - הסדר הכרונולוגי. וכל כך מקובל סדר זה עד ששיבוּשו אצלנו מהוֹה קושי, אותו עורר הריב"א היל'.

"הקשה ריב"א... והוי ליה להתחיל כסדר הדברים דמיiri בערב שבת מבועז יומם, כוגן: לא יצא החיתט במחתו סמוך לחשכה, אין שורין דין וסמןנים⁷ ואין צולין בשרי⁸ ואחר כך במה מדליקין⁹ וכיירה¹⁰ ובמה טומנין¹¹ שהם דברים הנוגאים עם חשיכת, ואחר-כך במה בהמה¹² ובמה אשה יוצאה¹³ - דברים הנוגאים בשבת עצמו ושוב אבות מלאכה של שבת, ודרך התנה לשנות סדר זה כמו שמצינו בפסחים דמתחליל בליל י"ד ושוב ב"יד ושוב שחייט פסחים שהוא בין העربים ואח"כ שונה באכילת פסחים שהוא בלילה, וכן ביום מתחליל בז' ימים קודם יום הכיפורים ואחר כך בערב יה"כ ואחר כך ליל יה"כ...¹⁴.

נכח, נוסף על קשיים שכבר הזכרנו, עוד זאת מושיפה משנתנו קושי - שהיא משbast סדר הזרות בש"ס.

יש, וסבירה העולה בעקבות קושי נוסף היא מפתח ופיתרון לשאר הקשיים. הנה מעלה הר"ץ כי לא זו בלבד שאין משנתנו נשבת את הסדר הכרונולוגי, אלא דווקא בגין זה הסדר הוצאה היא בתחלת המ██ות. הא כיצד? מבahir הר"ץ בפיוּשו לראי"ף:

"...תנה בעי למינקט סיורא בדברים האמורים בערב שבת ובתר הци בשבת עצמה בדקתי נלא לא יצא החיתט במחתו סמוך לחשכה' ובתר הци תנה 'במה מדליקין' שהוא יותר סמוך לכשתוחך, והדר תנין 'במה טומנין' לפי שאפילו ספק חשכה ספק אינו חשכה שאינו מדליקין את הנרות טומני את החמין, והדר תנא כלל דיומא גופיה. וכיון שהיה צריך להתחיל ולשנות לא יצא החיתט במחתו, והצרך לשנות בתחלת שהוצאה אסורה בשבת, דמשום לתא דידה הוא דgorin ערב שבת עם חשכה. ואך על פי ישנה זלא יקרה לאור הנר' ו'אין שורין די' ולא הקדים לשנות אבות מלאכה שלהן, הנהו אגב גורא דלא יצא החיתט במחתו נקטינהו, לומר: שכש שגורו שלא יצא במחתו כך גרוו בהם"¹⁵.

7. להן משנה ה.
8. משנה ג.
9. פרק ב.
10. פרק ג.
11. פרק ד.
12. פרק ה.
13. פרק ג.

14. מעין סדר זה נמצא לנו גם במסכתות שבעית, שקלים ועוז. חישובו של סדר זה נעוצה בכך שגם אחר ערכות המשנה והיתה זו תורה שב"פ. שורת העניינים בחוט כרונולוגי מסיעת לומד לזכור את המשניות והרבות והDEPTHOT.

15. בדרך קרובה, אך שונה במקצת, חלק זה באחידושי, עיין.

הרמב"ם בפירושו לשנתה (פרק א, א) לאחר שהקדים לדבר על רשות שבת ויסודות אישור הוצאה, נפנה לטפל בשאלת זו³. וזה לשונו:

"ומה שהצרכו להתחיל בדייני הוצאה מרשות לרשות ואך על פי שהיה מנוגיה בסוף אבות מלאכות... לפי שמלאכה זו מצוייה הרבה ובה נחלים על הרוב מפני שאינה צריכה כלים⁴. ושנית - למדנו שהיא מלאכה ואך על פי שנראית שאינה מלאכה, לפיכך הקדימה לחיזוק העניין, לפי שהוא מדרשה אותה כמו שתיבארו".

הינו: שתי סיבות הביאו להקדמת העיסוק בהוצאה. האחת פרקטית - זו מלאכה שכיחה שעשוים להיכשל בה רבים. והשנייה לימודית - מלאכה זו חשובה להדגשה, שכן יש מקום לטעות ולהשוו שאית מלאכה. אף טעות זאת יכולה להצדוף לעובדה שקל מאד לעבור על הוצאה, ולעשותה שכיחה עוד יותר. ועודין מקום לתמיהה. יעד לימודי ומעשי זה היה באפשרות התנה להשיג גם אם היה פותח במשנת המלאכות שבפרק ז. ואולי היה ראוי אז לפתוח משנת המלאכות במלאת הוצאה דוקא ולא להניחה אחרת. זאת ועוד, אם ראה צורך לפתוח במלאת הוצאה, מדוע לא השם עניינה כאן את כל שעמיד הוא להשמי בפרק מואחרים יותר?

גם ר"ת (תוס' שם) מפרש בתורי אנפין. האחד: "דדבר ההוו רגיל הש"ס לשנות תחיליה" והרי זה מזכיר טumo הראשון של הרמב"ם. בעלי התוס' מצביעים על שתי דוגמאות נוספות בהן סיידר התנה דבריו לפי מידת השכיחות והעדיף סדר זה על פני סדר הנקוט בכתוב⁵.

ברם, ר"ת רואה צורך להציג פיתרון נוסף:

"יעוד מפרש ר"ת: דפתח ביציאות מסוים דבאי למיימר לא יצא החיתט במחתו, אף על גב דלא שנה המלben ממשום אין נותנים כלים לכובס... הוציא לשנות טפי ממשום דמלאכה גרוועה היא כמו שאפרשי"⁶.

כלומר, לא בא המשנה זאת אלא כקדמה לשנתנו ג "לא יצא החיתט במחתו סמוך לחשכה שמא ישכח ויצא", ואף שבהמשך יבואו גזירות הקשורות במלאות מבלתי שיקדים להן התנה בירורו אותן מלאות, נהג הוא כן רק בהוצאה ממשום שמלאה גרוועה היא. זה מזכיר את פיתרונו השני של הרמב"ם. אלא שעדין לא הסביר ר"ת את עצם הסדר, מדוע הקדים התנה את כלל משנות הפרק (כולל משנה ג

3. הרי זה מלמד על סדר קדימות, יש ליתן עדיפות לעניינים שבתוכן ואחר כך להיפנו לענייני צורה. אmons עיסוקו בגדרי רשות ויסודות הוצאה בתחלת פירושו למסכת, מזויה גם מימי הקדמה למסכתות שבת ויעירובן.

4. כך במחדורות הר"ץ קאפה, בנדפס – " מפני שאינה צריכה לכלום".

5. לגבי הדוגמא השנייה מברכות כד ע"ב תמהו אחרים על הגнос, שהרי הרבה רב הא גאון בברכות לא כך נראה. והרי Tos' בברכות שם הזכיר שהכתוב הווא שנה לפי סדר השכיחות.

6. גריועותה של המלאכה באה לידי ביתוי בהיותה בלתי מובנת וגדירה אין חדים – "דוועצה מלאכה גרוועה היא לי מוצאי מרהי" לרה"ר, מה לי מוצאי מרהי" לרה"י" (תוס' להלן ד"ה פשט בע"ב וכן בשבות ע"א ד"ה ציאות השבת), בחרישות הר"ץ: "והיא (=הוצאה) מלאכה של חידוש, שהוציא מרשות לרשות כל דחו חיב ויאל פינעה כל הום מזווית לזווית פטרו".

שבת הזכיר כל הדומה לזה מן הגזירות. אבל לנוכח הקדים את אלו על לא יצא החיטט, אפשר שכך היה סדר הגזירות באותו יום¹⁹.

ה. יסודות וכליים בתחילת מסכת

עתה נשוב להצעות פתרון אחרות לשאלת פתיחת המסכת. הריב"א שעורר את השאלה בהרחבה, מושיב עלייה:

"הווצה חביבה ליה לאקדומי, מושום דממשנה זו שמעין כמה דברים: הווצה והכנסה... ולביען עקריה והנחה, ושנים שעשו פטורין, והוא של אדם חשוב לו כדי על ד', והוא של אדם אינה לא ברשות היחיד ולא ברשות הרבים".

משמעות זו מושמע רבי מנחם המאייר בבית הבחירה בהקדמתו למסכת:
"והקדמים הוציאו לשאר מלאכות מצד שרוב ענייני שבת תלויים בה, מוחמת שהיא כוללת הוצאה וזריקה והושטה והעברת ארבע אמות ברה"ר, וכן כוללת ידיעת הרשות - אי זה רשות הרבים ואי זה רשות היחיד או כרמלית או מקום פטור, וכן כל דין טלטל... התחיל ביה לヒות עיקר המלאכות והיותה ארכות הדברים שכוכב... שככל מה שאמרונו בטלול עצים ואבני ומווצה וכובוץ בהם, כולם עניינים ניתלים בהווצה".

ושוב הוא חוזר בקצרה בביורו למשנה: "וכבר ביארנו שהוא מתחיל בהווצה הוא מפני שרוב ענייני המסכתת תלויים בה".

כלומר: נשונה זאת אמורה למשם מכיוון מובא למסכת כולה. ביקש התנא משנה שיעינה ובאמצעותה ניתן להשמי כלים עקרים ויסודות שישמשו לרובי הלכותיה של המסכת.

ו. מהר"ל: עיקר שבויות שבת - הווצה

המאייר הזכיר: "התחיל בה לヒות עיקר המלאכות". אפשר שתכוון לאשר ישכיע המהרא²⁰ לשנים הרבה אחריה:

"התחיל התנא לשנות יציאות השבת... דmissos על ידי איסור הווצה יש שביתה בשבת לאגורי, דהא אין איסור עירוב והווצה ליום טוב, וה坦נא התחיל לדבריו במונה שהוא עיקר שבויות שבת דהינו ד' יציאות בשבת. וראיה לזה כי בפרק כלל גדול שנה בסיפה המוציאה מרשות לרשوت, והיינו כי המלאכה שעל ידו יש שביתה לגמרי ראוי לשנות בסוף. כלומר: שיש לו לשנות כל מלאכות אף בהווצה ואז הוא שבת לאגורי. ופירוש זה ברור".

למהר"ל ברור היה הפירוש. אך לנו אינו מחוור די הצורך. לא עצם הרעיון הנאמר אלא יישומו ביחס להווצה דווקא. עצם הרעיון נחרך על ידי הרוי הוטנה:

19. שגורו י"ח הגזירות. במשנה ד' לקמן.

20. בספר "חידושים גור אריה" על מסכת שבת, יצא לראשונה בשנת תרכ"ז בבראוי ולאחרונה, על שני פרקים הראשונים של המסכת, בהצאת יהודות (بني ברק ותשל"ג) בצרוף פירוש והערות "אנן ישראל" לישראל יעקב ידבסקי.

סידורה של המסכת הכרונולוגי הוא. ו מבחינה זאת משנה ראשונה היא משנה ג' "לא יצא החיטט במחתו עבר שבת עם חשכה", אלא שפתיחה זאת זוקקת הקדמה; מה בכלל עניין הווצה שכל קץ היא אסורה עד שגוזרו בעטייה איסור כבר מערב שבת. להבהיר איסור הווצה באה משנתנו, שהיא בחינת מועט המחזק את המרובה, שכמה וככמה: כללים בענייני הווצה באו בה.

ד. מיקומה של משנה ב

לפי זה מהויה משנה ג' המשך ישיר למשנה א. מעתה מעורר תמייה מיקומה של משנה ב. ולא בלבד ברווחה הווצה בין שתי משניות קרובות בעניין, עניין הווצה, אלא גם בשל היותה רוחקה לכארה למגרי מנושא המסכת, שהרי ההלכות השינויים בה - "לא ישב אדם לפניו הספר סמוך למנחה עד שיתפלל. לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסק...". הלכות של יום יום ואין להם קשר מיוחד לשבת ולערב שבת. לשאלת מעין זו התיחס הר"ץ ותשובה: אף זה נעה בסדר הכרונולוגי שביקש לו התנה.

"והיינו נמי שהתחל לשנות לא ישב אדם לפניו הספר סמוך למנחה" אף על פי שאינו מאיוסרי שבת כלל, לפי שהוא יותר מבעוד יום, וסמך לו לא יצא החיטט במחתו".

אך לפי זה ראוי היה לפתח במשנה זו, שהיא היותר מוקדמת מבחןת זמנה הכרונולוגי, שהלא היא מדברת על "סמוך למנחה" ולהסמיד משנת "יציאות השבת" למשנת "לא יצא החיטט". אפשר שהתנה העדיף בכל זאת משנת יציאות השבת, כדי לפתח במשנה שעניינה שבת, ולא במשנה ב شأنו לה, לכארה, כל קשר לשבת.

בעל "תפארת ישראל" מוצא גם במשנה ב' קשר לשבת: "...דקא משמעין לך דאפיילו מסתפר או רוחץ לכבוד שבת, ושם אחר כך יתעכב, אפילו הרי אסור".

כלומר התנא מדבר אף ובעיקר על ערבי שבת. למרות שמצוותו האדם מישראל להיות רוחץ ומסתפר לקרהת שבת, בכל זאת תקופה גירה שלא יכנס למרחץ סמוך למנחה²¹. נמצא סידורה של המשנה הכרונולוגי; פתיחה בסמוך למנחה, המשיכה עם חשכה וכו'. אלא שלפי זה עולה ביתר שאלת הקדמת משנת הווצה למשנה ב.

לרבם"ס שלא ימץ כאן את הסבר הסדר הכרונולוגי, הסברים אחרים לשיבוצה של משנה ב' כאן²²:

"אבל למה הובאה משנה זו כאן ואין בה כלום מעניין שבת, הוא לשתי סיבות: האחת - שהיא מכלל שמונה עשר דבר שהשוו בו ביום כמו שנבאר ל�מן²³. ושנית - לפי שהם גדר וסיג כמו לא יצא החיטט במחתו שהוא מענייני שבת, וכיוון שהוא צריך לומר לא יצא החיטט במחתו שהוא מעניין

21. הילכה למעשת, ראה בש"ע או"ח סימן רלב ובמ"כ שם.

22. אף כאן עוסק בשאלת המיקום רק לאחר שחסביר את תוכן ההלכות במשנה וטעמיה.

23. להלן משנה ד' ולרבם"ס המשך משנה ג'

מספר פעמים מדבר ירמיהו על הוצאה ונשיאות משא בצד עשיית כל מלאכה. אפשר שראה להזuir במיזוג על הוצאה שהיא מלאכה שכיחה ונכשלים בה רבים²⁵. הן גם נחמה ראה לנוח על העמיד שומרים בשער ירושלים לבב יבאו משא ביום השבת (נחמה יג,טו-כב). ואולי הודגשה הוצאה שכן הנבואה נאמרה על ידי הנביא בהיותו עומד בשער ירושלים והוא כממחיש להם חילול שבת הקשור בשערים האלה.

אולם רבינו משה אלשיך בפירושו 'מוראות-הצובאות' לירמיה בקש לראות יותר מזה באזכור הוצאה זווקא.

"למה פירט והכנסה והוצאה ולא כלל אותה בכל מלאכה... ומה מתכו דבריו יתברך בהחול בהכניסה מרשות לרשות כאשר עשה במסכת שבת שהחלה מיציאות השבת עם היotta אחות מל"ט מלאכות והבאה באחרונה במספרם, הלווא הוא כי אין הזראת עניין השבת נהemo בשום מלאכה אשר באזו. ועל כן חשוב כי אלהים חשבה למלאכה גם שאינה דומה למלאכה. והוא כי ידוע כי נפשות עם בני ישראל נפרדו מנפשות יתר אומות במה שנון מהקדשה אשר יכולה אחת היא בלי פירוד... הפך נפשות האומות אשר הם מעולם הפיירוד החיצוני... עולם אשר נפשות בני ישראל נקרו רשות היחיד ואשר ממש נפשות האומות נקרו רשות הרבים, ועל כן ביום השבת ששפוע שורשי נפשות ישראל מושפע בהם כאלו הן בעולם העליון אז נפרדים בעצם מעולם החיצוני... וכן היה הרמז לבת הארץ פורה לי רה"ר ולא מריה"ר לרה"י, כלומר בל תערב קודש בחול או חול בקודש. נמצא כי בזה נרמו כל טעמי איסור המלאכות, שהוא בל היטפל במלאכות המתיחסות אל עולם של חול החיצון. ועל כן עשה ראש ממנה...".

הוצאה כשלעצמה אולי אינה מלאכה אך אין כמו לסתול המעבר מעולם "מעולם היחיד של ישראל, עולם הקודש, אל עולם הרביבים-החול". וכך עלייה ראוי ביותר להזuir ובבה ראיוי לפתו.

רעיון זה יסודו בחכמה הנסתורת²⁶. אף בתורת חב"ד דיברו על כך שהוצאה היא הנקרה העיקרית של ל"ט מלאכות²⁷ והיא "היסוד והשורש שכוננו מסתעפים כל אבות מלאכות תולדותיהם ושבותיהם דרבנן"²⁸, אבל נוף של הרעיון נוטה אל חכונות הנפש ותורת האישיות.

ניתן לעמוד על כך בעקבות פרשנים ראשונים ואחרונים. ראב"ע משמע בפירושו לטעמו שר Shir ליום השבת (צב, ה):

"בעבור היהות נשכנת הנשכnil בששת ימי המעשין מותבoddת בעסקי העולם, על כן היא מותבoddת בשבת להבין מעשי ה' ונפלאותיו".

25. וזה בזה חיקוק לראשונה שהזוכר בתחילת.

26. ראה תיקוני זוהר וניקון כד "בראשית י"א שב"ת, שבתומי תהא דחיל... צרייך בר נש נתירו בשבת דלא לאפקא מריה"י ויעיל בה"ה. רה"י אמר שכיננא... רה"ר... אמרו כלל דעת אומיק...".

27. תורה אור צט, וועד.

28. ליקוטי שיחות חי"א עמ' 68. מובא ב"ליקוט חידושים וביאורים במסכת שבת" – ליקוט שיחות של האדמוני ר"מ שניאורסון.

"הගלו המובהק של תוכן עניינו של כל מועד הוא דווקא במקום המזוהה לו לבדוק. וכך פתחה שבת במלאת הוצאה שמיוחדת רק לה"ג".

הוצאה היא עיקרה של שבת השבת וביתויה של השבתה, אשר על כן נמנתה אחרונה במנין המלאכות, לומר: עימה נחתמת השבתה. היא בחינת 'המכה בפטיש' והכל הולך אחר החיתומים. היא החותמת אך היא גם הפותחת. כמראים לו לומד – בראשית צעדיו במסכת – כי עיקר עניין השבת: הוצאה. אף שהוצאה מלאכה גורעה היא, ואולי בשל היותה גורעה, בשל שאין בה לכואrho מלאכה ויצירה, הרי השבתה ממנה היא שביתה שלמה²⁹.

במס' הצגת הוצאה כמיוחדת לשבת דווקא, צרכיה עיון. וכבר העיר המכדי של גור אריה בביורו "אבן ישראל" כי לדעת רוב הראשונים הוצאה הייתה שיכת עקרונית גם ביו"ט, אלא מתוך שהורתה לצורך הורותה נמי שלא לצורך (רש"י ביצה יב ע"א) או לצורך קצת (תוס' ורוב הראשונים שם). ולדעיה האחרונה הוצאה שלא לצורך אסורה ביו"ט מהותרה. על כל פנים, על פי העיקרונו של 'מן' שהורתה לצורך הורותה נמי שלא לצורך' שות להוצאה גם מלאכות שעיקרן לאוכל نفس כמו העורה, שחיטה, אפייה ובישול³⁰. ואולי ייחודה של הוצאה למחר' הוא בכך ששאר מלאכות שהותרו ביו"ט אופיין גרם להן, שכן מלאכות הכרוכות באוכלنفس, ואילו הוצאה גורעתה גרמא לה, שرك שבת שabitתת חמורה נאסרה אף הוצאה³¹ ונמצאת היא מבטאת את שביתת השבת יותר מכל.

ז. שבת – התכורות בעולם היחיד הפנימי

כבר בכתבנו מלאכת הוצאה מיוחדת ונפרדת משאר מלאכות שבת. בתורה בראמי, בנביא במפורש:

"כח אמר ה': השמרו בנפשותיכם ואל תשאו מושא ביום השבת והבאתם בשער ירושלים. ולא תוציאו מושא מנותיכם ביום השבת וכל מלאכה לא תעשה... והיה אם שמע תשמעו אליו נאם ה', לבلت הביא מושא בשער העיר הזאת ביום השבת ולקדש את יום השבת לבلت עשות בה כל מלאכה... ואם לא תשמעו אליו לקדש את יום השבת ולבلت עשות את מושא ובא בשער ירושלים ביום השבת...". (ירמיה יז, כא-כו).

21. קוונטרס "זאת חנוכה" תש"ג, מאמר ג

22. מודחיר "אור אריה", מער על סתרה לכארה בתוך דברי המהרי". בתחילת כתוב שפתח התניא בהוצאה "משום דבוי מליtiny אחර כך לא יצא החיטט במחתו, אסור זה משום אייסור הוצאה, ואין איסור הוצאה יוזע דחיי מלאכה דזה און עירוב והוצאה לאו"ט ושאר מלאכות יש בו"ט, ולכך הוצרך התניא להתחליל ולמיtiny יציאת שבת". משמע שהוצאה גורעה משאר מלאכות, ואילו מטעמו השני של מה"ל עולה כי הוצאה חשובה מובל, לפי דברינו יוב, בהבאת שני הטעמים נשkept דרכו של המהרי: תחילת יבאי דרך מקובלות משבחר, וכבר ראיינו שהסביר ראשון שהצעע מהר"ל – שיציאות שבת זו פותחה לאלא יצא החיטט – יסודו בראשונים, ואחר יסביר בדרך ייחודית לאי, שיש בה שימוש בנאמר תוך התבוננות מהותית עקרונית.

23. ראה לעניין זה בביורו הלכה ובמושעה ברורה ריש סימן תקית. וראה דיוינו של הרב זעיר בספר "חמודים בחילcum" המאמר הראשון "אוכל נפש". וראה בבירור הלכה שנפסח ל"מסכת ביצה עם הלכה ברורה ובירור הלכה", יצא לאור על-ידי מכון הר היל פישל בירושלים תש"ש-הבירור לדף יב.

24. לגבי הוצאה ביו"כ, ראה דיוינו הרחיב של השאגות אריה בסימן ע.

אם לאו יצאת עדין היא כתובה בתורה כאיסור מלאכה בשבת ומדוע לא יפתח בה התנאי מה עוד שהיא מפורשת יותר ממלאכת הוצאה, שכך נדרשת מהכתוב "אל יצא". עוד, בטעם מודיע יצאה הבURAה מכל המלאכות נחלקו רבי יוסי ורבי נתן. רבי יוסי אכן סבור היה "ללאו יצאת" אך רבי נתן חלוק עליו ואומר: "לחקל יצאת" (שבת ע ע"א); למד שחביב מחול שבת על כל מלאכה ומלאכה. ופסק הרמב"ם כמותו כי הבURAה לחקל יצאת (סה"מ, ל"ת שכב³²).

ניתנו היה לילך בדרך קרובותה, אך להיסמך על כך שענין הוצאה הוא קודם לאייסורי שבת אחרים בתורה. זו דרכו של ה"פני יהושע" בחידושיו לתחילה המסתכת:

"...שפיר פותח בדיני הוצאה, דהא מוקרא ד'אל יצא איש מקומו' הוא דילפין מיניה דין הוצאה, כמו שכתבו Tos' בסמוך לד"ה יציאות, דמשום הכי לא כתני הוצאה, דילשנא דקרה נקט. ואם כן האי קרא ד'אל יצא' הוא מוקדם בכתב דכתייב פרשות בשליח בגין שנצטו במרה. מה שאין כן כל הנך מלאכותו ATIין מוקרא ד'לא תעשה מלאכה' דכתייב ביתרו שנצטו בסיני"³³.

ט. הלכות פ"א - הלכות שנידונו בעליית חנינה

דרך שונה לחולוטין מכל שהזוכר עד עתה נסלה על ידי המהרב"ץ חיות. הוא ביקש ומצא בעקבות היירושלמי מכנה משותף לכל הלכות פרק א. ובזה אמר לפטור את שאלת הראשונים:

"... ובעיקר קושיות Tos' מאי טעמא נקטה משנתנו איסור הוצאה ברישא, הנה לשיטות היירושלמי... לא קשה מידי. דכאן בפ"ק דשבת היה לו לתנא דעתניתין סדר חדש; לא לפי הנוהג יותר ולא לפי חומר איסור. - רק כל פרק קמא דשבת נסדר לפי סדר ההלכות אשר נאמרות בעליית חזקה בן גורן³⁴ והיה שמה זקני ב"ש וב"ה והיה המוסכם בינוים בחמשים וארבע הלוכות³⁵. בשמונה عشر הסכימו ב"ש וב"ה, והמה כל דיני פטור אבל אסור במשנה ראשונה דשבת ומণיינם שמוניה הם, ועוד עשרה דברים כמו לא ישב אדם לפני הספר ולא לפני הבורסקי ולא יפלח את כליו ולא יקרא לאור

32. מיעניין, זטור בפירושו ע"ת תמורה: מוציא מוחද חילוק מלאכות דזוקא במלאת הבURAה, והשיב בשם יש מפרשין: "ימ' משום שאינה ניכרת כל כך מלאת החזק לחויר בה יותר, וימ' משום שיש בה צורך ונוזג בכל אדם יותר מאשר מלאכות". שוי הצעות מוכיראות אותן שנאמר לעיל לגבי הוצאה.

33. וראה בחידושים מהרא"ל (ללאו"ל ציק, נדמ"ח ב"ב תשכ"ח), הוא לא ראה בדברי הפni יהושע תשובה מספקות, שכן לדעתו עיקר שאלת ריב"א מודיע בפרק כלל גדול במניין המלאכות נשנה מלאכת הוצאה אחרונה ואילו באנ ראיונה.

34. ראה להלן משנה ד.

35. אין כוונתו שהסבירו, שהרי רק ב"יח" דברים הסכימו, אלא שברוחםיים וארבע הלכות דע, מהם שהסבירו, מהם שהסבירו ומהם שנשארו במלוקת. ראה רמב"ם בפירוש המשניות למשנה ג, אך לרמב"ם "אלו מן ההלכות" מסיים את הינימיה ממשנה א עד הנה, ולכן כהמשך לאוთה משנה בא הסיפור "אלו מן ההלכות", לעומת זה במשניות הרגילות הרי זו משנה ד. שאליה זו קשורה גם בירושא האם לרוסס "אלו" או "זאלו" ראה בגמרא יג ע"ב דיוון על כך ובמסקנה: "זאלו תנע". ואילו הרמב"ם גוס "אלו". אכן הדברים שבגמרא הם לפי פירושו של רש"י ואילו לפ"ח והירושה בגמרא נכראה הפעכה ומצתאת גורסת הרמב"ם מותאמת למסקנת הנגמרא. לגירושות בכת"י ובזפוזים ראה בחשלהות לפירושו של ר' אלבן למשנה ד.

עסק עולם לחוד והבנת נפלאות ה' לחוד. שהה ימים פונים אל החוץ, אל רה"ר. שבת היא קודש להתבוננות והיא כרוכה בתוכנויות אל הנפש פנימה. אף בורא עולם כביכול התכנס בתוך עצמו ביום השבת. כך מפרש רשי"ר הirsch את הכתוב "וינפש" (שמות לא, יז):

"וינפש" - נפש מורה על ייחודה. של האישיות, על יישותו האישית של הפרט... מכאן משמעו של הנפש, להתכנס בתוך אישיות עצמו - היפוכה של פעילות המכוונות כלפי חוץ... אין הקב"ה מתגלת עתה כבORA עולם. ווינפש - בכ יכול התכנס בתוך עצמו והשבת שרויה בבריאה...".

מעתה אין לו לאדם מישראל אלא להלך אחר מיוזתיו של הקב"ה ולהתכנס ביום השבת ברשותו היחידית, לשוב אל עצמו, וכיום השבת ליום השיבה העצמית. היחיד שב אל אישיותו, העולם כולו שב אל מקומו.

* * *

נקודה זאת של המגע והוצאה מרשות לרשوت, היא גם נקודת המפגש בין סיום סדר זרעים לתחילה סדר מועד. בסוף זרעים באה מסכת ביכורים, שענינה הליכה מושתת היחיד האישית עם טנא הביכורים להה"ה, לעיר של מעמד, שם לנוים כל היחידים המתקבצים ברחובות של עיר ברה"ר³⁶ ויחד הם פונים אל המקדש.

ובתחלת מועד - ענייני הוצאה, קביעת חייז בין הרשות, אין להוציא שבת מזו לאו.

ח. תנא אקרא קאי

היות איסור הוצאה מאפיין ומציין את שביתות השבת, אפשר שהוא הסיבה לכך שהוצאה היא המלאכה היחידה הנזכרת בתורה. אף זו - הייתה נזכרת בתורה - היא סיבה מספקת לפתוח בה את מסכת שבת. דבר זה מפיו של הגרא"א במסה:

"...עיין Tos' שהקשו למה פתח ביציאות... ורבנו הגאון ז"ל ה"כ"מ אמר תירוץ אחר; זהה ידוע דדרשות חז"ל מיסדים ובנויים על תורה שבכתב ובתורה אין כתוב שום מלאכה שהיא אסורה אלא "אל יוציא" דדרשין: הוצאה. ולכך לא התחיל אלא בהוצאה שהיא כתובה(ה) בתורה ולא במלאת הוצאה אחרת שלא כתוב בתורה מפורש, אכן דרך להתחיל המסכת לפרש דיני שבת מה שלא כתוב בתורה עיקרו"³⁷.

והרי זה על דרך מה שמצוינו בריש ברכות "תנא אקרא קאי". אלא שצריך עיון: והלא מלאכה אחרת. נזכרת בתורה במפורש "לא Taburo Ash בכל משבותיכם ביום השבת" (שמות לה, ג). לשאלת זאת יש התיחסות בדיבור אחר על המסכת בשם הגרא"א³⁸ והתשובה לכך: "ייל. דהברעה לאו יצאת". תשובה זאת אינה ברורה; אף

29. ראה ביכורים פ"ג, ב.

30. מתוך ספר חידושי הלכות של מסכת שבת, סיידר אחד מטלמידי הגרא"א על פי מה ששמע מפיו. בדרך קורובה הlek האדמוני רצ"א מודיע בספרו "ברכה מושלתת" - "הקדים התנא מלאכת הוצאה... להיות היא המלאכה המוקדמת בתורה אצל איסורי שבת...".

31. חידושי וביאורי רבנו הגרא"א על מסכת שבת, נלקטו על ידי מהר"ר אברהם דרושבאווי (קידאן ת"ש, נדמ"ח ב"ב תשכ"ח).

הnr - כולם מייח' דבר שהסבירו (עיין לקמן יב ע"א) וביה' נחלקו ורבו זקנ' ב"ש על ב"ה ונקבע הלכה כמותם, והשונה עשרה דבר השנויים בסוף פ"ק דשבת שעמדו בחלוקת... אס כנ' תנא נקט הסדר כפי שחקרו עליהם באוטו מעמד בעליית חנינה בן חזקה, והתחיל באותן ההלכות אשר הסבירו זקנ' ב"ש וביה' יחד".

לדרך זו מתחזרת תבנית הפרק כולם. בראשיתו (משניות א-ג) סדרות ההלכות המוסכמת על חכמי שני הבתים. לפי זה מובן מדוע באו כאן גם ההלכות שאין להם עניין כלל לשבת כמו אותן שבמשנה ב, וההלכה שבמשנה ג "לא יאכל הזב עם הזבה מפני הריגל עבירה". משנה ה ואילך באו אותן ההלכות שלגביהם נשרפה מחלוקת הבתים בעינה³⁶.

שאלת מיקומה של משנה א אפשר שנספרה, אך תחתיה עולה מעתה שאללה כבדה יותר; מדוע נקבע פרק א להיות הפרק הפותח את מסכת שבת. שאם לדעת הגור"א ראוי לפתח במא שנזכר בכתב, הנה כאן פתח בפרק שכל כולו - גזירות חכמים.

ו. דרבנן קודם לדאוריותא

כאן מצינו מקדים דברים שהם מדרבן לדברים דאוריותא, מתוך שדבריהם חביבים. כבר אמרו (שיר השירים רבה פ"א, יח): "חביבין דברי סופרים יותר מיננה של תורה" וכך מצינו כמה פעמים בש"ס שהקדימים והתנא ההלכות מדרבן להלכות שחן מהתורה, כמו:

"תנא: לירקות ולמעשרות ולנדרים ולירקות... תנא דרבנן (= מעשר ירך) וכתני דאוריותא (= מעשרות) וליתני דאוריותא ברישאי - אידי דחביבה ליה אקדמה" (ר"ה יב ע"א).

יפה להתחיל בגזירות חכמים מטעם נוסף. גזירות שגzero הרי הן סייג (אבות רפ"א), היינו גדר השומרת על התוך לבב יגע וישחת. בדרך שהמבקש להיכנס למקום פוגע בגדיר תחילת, כן המבקש להיכנס להיכלה של השבת על מצוותה ודקדוקיה ראוי להפגישו קודם עם הגדרות הסיגים, דהיינו הגזירות שגzero חכמים.

יא. עשה - על ידי שביתה

הנאמר בפרק הקודם כוחו יפה לכל תחום ההלכתה. במסכת שבת דומה שיש בזה פן נוסף.

בפתחה להלכות שבת משמע הרמב"ם כי בהלכות שבת "יש בכללו חמיש מצוות - שתי מצוות עשה ושלש מצוות לא תעשה וזה הוא פרטן: א. לשבות בשביעי ב. שלא לעשות בו מלאכה...". וכך הוא מתחיל את ההלכה הראשונה:

"שביטה בשביעי ממלאכה מצוות עשה שנאמר 'וביום השביעי תשבות' וכל העושה בו מלאכה ביטל מצוות עשה ו עבר על לא תעשה...".

³⁶ לרמב"ם רק עשר ההלכות וחוץ אותן השינויות עד מ"ה. ואילו לדעת רבנו ברוך בן מלך (ראה "תורבץ" שנות תש"ח עמ' 39) אף יתר החמש מצוות במשניות ט-י. הבעה היא שם לא נזכרה מחלוקת הבתים. פתרונו: קודם נחלקו ואחר כך חזרו החשוי.

37. אוולי צ"ל לומד.